

ΚΙΝΗΤΡΑ ΕΝΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΜΕ ΤΗ ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΒΙΟΚΑΛΛΙΕΡΓΗΤΩΝ ΣΤΟΥΣ ΝΟΜΟΥΣ ΛΑΡΙΣΑΣ, ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ

Α. Δασκαλοπούλου¹, Χ. Γιούργα², Α. Λούμου³, Θ. Δάντσης⁴,

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η απόφαση για στροφή των γεωργών από συμβατικά γεωργικά συστήματα σε εναλλακτικά, όπως αυτό της βιολογικής γεωργίας, στηρίζεται συνήθως σε μια σειρά κινήτρων που οι ίδιοι θεωρούν σημαντικά και τα λαμβάνουν υπόψη τους πριν υιοθετήσουν τον συγκεκριμένο τύπο γεωργίας. Από τη δημοσίευση του Ευρωπαϊκού Κανονισμού (αριθ. 2092/91) περί του βιολογικού τρόπου παραγωγής γεωργικών προϊόντων και των σχετικών ενδείξεων στα γεωργικά προϊόντα και στα είδη διατροφής, και μετά, οι ασχολούμενοι με την βιολογική γεωργία προσαρμόζονται στις υποδείξεις του Κανονισμού. Με τον τρόπο αυτό παρουσιάζεται μια προϊούσα παράβλεψη του θεωρητικού και ιδεολογικού υποβάθρου της βιολογικής γεωργίας που περιθωριοποιώντας τις βασικές αρχές της, ενσωματώνεται στο σύγχρονο οικονομικό σύστημα.

Στην παρούσα έρευνα διερευνώνται τα κίνητρα που ωθούν τους γεωργούς στην υιοθέτηση της βιολογικής γεωργίας και οι αντιλήψεις τους για τις αρχές που διέπουν την εφαρμογή της. Η έρευνα στηρίχθηκε στη συλλογή δεδομένων με ερωτηματολόγια, που συμπληρώθηκαν σε 169 βιοκαλλιεργητές, στους νομούς Λάρισας, Μαγνησίας και Φθιώτιδας. Διερευνήθηκαν τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των βιοκαλλιεργητών, οι γνώσεις στους σε θέματα που αφορούν στον ορισμό και στις αρχές της βιολογικής γεωργίας, ο βαθμός σύνδεσης των παραπάνω με τα κίνητρα που τους ώθησαν στην υιοθέτησή της.

Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι οι βιοκαλλιεργητές ασκούν την βιολογική γεωργία κάτω από ένα σχετικά χαμηλό επίπεδο γνώσης του ορισμού και των αρχών της. Στην ενασχόλησή τους με αυτή ωθούνται κυρίως από περιβαλλοντικά και οικονομικά κίνητρα, ενώ το ιδεολογικό πλαίσιο της βιολογικής γεωργίας δεν αποτελεί σημαντικό λόγο για την υιοθέτησή της.

Λέξεις κλειδιά: Βιολογική Γεωργία, Βιοκαλλιεργητές, Κίνητρα, Λήψη Απόφασης, Αρχές Βιολογικής Γεωργίας.

¹ Περιβαλλοντολόγος, env01015@env.aegean.gr

² Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Περιβάλλοντος, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, hgio@aegean.gr

³ Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Τεχνολογίας Γεωργικών Προϊόντων, ΤΕΙ Καλαμάτας aloumou@teikal.gr

⁴ Οικονομολόγος, M.Sc. Περιβαλλοντική Πολιτική και Διαχείριση, Τμήμα Περιβάλλοντος, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, dantsis@env.aegean.gr

1. Εισαγωγή

Η γενικότερη τάση που επικρατεί στην Ευρώπη, αλλά και τα προβλήματα που αφορούν στο περιβάλλον και στην ανθρώπινη υγεία παγκόσμια, οδηγούν, τις αναπτυγμένες χώρες, στη μετατροπή των συμβατικών καλλιεργητικών συστημάτων σε φιλικά προς το περιβάλλον συστήματα. Ειδικότερα τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια τάση στροφής του πρωτογενούς τομέα στη βιολογική γεωργία. Στην Ευρώπη σήμερα η βιολογική γεωργία, παρόλο που καταλαμβάνει μόλις το 3,24% (FiBL⁵) της συνολικά καλλιεργούμενης έκτασης, παρουσιάζει έντονο ενδιαφέρον λόγω της δυναμικής που αναπτύσσει, τόσο κατά την παραγωγή, όσο και στην κατανάλωση των βιολογικών προϊόντων (Michelsen, 2001). Στην Ελλάδα, η γεωργική δραστηριότητα και το επιστημονικό ενδιαφέρον, για τα φιλικά προς το περιβάλλον συστήματα και τις εναλλακτικές μορφές γεωργίας, επικεντρώνεται στην άσκηση της βιολογικής αλλά και της ολοκληρωμένης γεωργίας (Καμπουράκης, 2003).

Στην πράξη, η απόφαση για μετάβαση των γεωργών από τα συμβατικά σε εναλλακτικά γεωργικά συστήματα, όπως η βιολογική γεωργία, στηρίζεται συνήθως σε μια σειρά κινήτρων, τα οποία λαμβάνουν υπόψη τους πριν υιοθετήσουν τον συγκεκριμένο τρόπο παραγωγής. Σε επιστημονικό επίπεδο, όμως, τίθεται το ερώτημα: σε ποιο βαθμό οι παραγωγοί επιλέγουν την βιολογική γεωργία συνειδητά, υιοθετούν την φιλοσοφία της και την εφαρμόζουν στην πράξη ακολουθώντας τις αρχές της;

Οι έρευνες μέχρι σήμερα αναφέρουν ποικίλα κίνητρα που ωθούν στην άσκηση της βιολογικής γεωργίας. Παράλληλα, ορισμένες έρευνες αναφέρονται και στους λόγους που επηρεάζουν την απόφαση των συμβατικών αγροτών να στραφούν στη βιοκαλλιέργεια (Fairweather, 1999).

Η Ε.Ε. απέκτησε την πρώτη νομοθετική πράξη για τη βιολογική γεωργία με τη δημοσίευση του Ευρωπαϊκού Κανονισμού του Συμβουλίου (ΕΟΚ) αριθ.2092/91. Οι πρώτες ενισχύσεις στη βιολογική γεωργία χορηγήθηκαν το 1992, με την ένταξή της στην αγρο-περιβαλλοντική πολιτική (Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, 2005).

Ο Κανονισμός αυτός του Συμβουλίου, περί του βιολογικού τρόπου παραγωγής γεωργικών προϊόντων και των σχετικών ενδείξεων στα γεωργικά προϊόντα και στα είδη διατροφής, δημιουργεί, τόσο το εννοιολογικό, όσο και το νομικό υπόβαθρο για την ουσιαστική διαφοροποίηση της βιολογικής παραγωγής από τη συμβατική και καθιερώνει πολιτικές επιδοτήσεων στους βιοκαλλιεργητές στο πλαίσιο των συνοδευτικών μέτρων της ΚΑΠ (Φωτόπουλος και Κρυστάλης, 2003).

Η βιολογική γεωργία, όμως, αποτελεί ένα εναλλακτικό σύστημα παραγωγής και διαχείρισης των αγροτικών προϊόντων, που αν παραβλέψει τις βασικές αρχές της ενσωματώνεται στο σύγχρονο οικονομικό σύστημα, με τον ίδιο ακριβώς τρόπο που είναι ενσωματωμένη η συμβατική γεωργία (Trewavas, 2001b; Rigby and Caaceres, 2001). Η ενσωμάτωση αυτή ενθαρρύνεται από τον τρόπο ενίσχυσης της δραστηριότητας, αφού η βιοκαλλιέργεια επιδοτείται ως εναλλακτικός τρόπος παραγωγής ανεξάρτητα από την απόδοσή της και την

⁵ Swiss Research Institute of Organic Agriculture

ποιότητα των προϊόντων της. Έτσι, ενισχύοντας τα οικονομικά τους κίνητρα, δίνεται σημαντική ώθηση στους γεωργούς να ασχοληθούν με τη βιοκαλλιέργεια (Φωτόπουλος και Κρυστάλης, 2003).

2. Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Η υιοθέτηση από τους γεωργούς της βιολογικής γεωργίας γίνεται με βάση ορισμένα κίνητρα όπως αυτά της περιβαλλοντικής ευαισθησίας, της υγείας παραγωγών και καταναλωτών, της διευκόλυνσης στη διάθεση των προϊόντων, της υψηλότερης τιμής πώλησης κ.α. Με βάση τη βιβλιογραφική έρευνα έγινε μια προσπάθεια κατάταξης των κινήτρων σε τέσσερις βασικές κατηγορίες.

α) Οικονομικά κίνητρα

Το οικονομικό κίνητρο είναι πολύ σημαντικό για τις επιλογές των βιοκαλλιεργητών, αφού η οικονομική αποτελεσματικότητα αφορά στην ικανότητα διατήρησης ικανοποιητικού βαθμού δυναμικότητας της εκμετάλλευσής τους (Φωτόπουλος και Κρυστάλης, 2003). Εξ άλλου η βιολογική γεωργία εφαρμόζει λιγότερα αγροχημικά και ταυτόχρονα επιδιώκει να μη μειωθούν οι αποδόσεις ή τα καθαρά κέρδη, με συνέπεια τα οικονομικά αποτελέσματα για τους γεωργούς να είναι σημαντικά (Pretty, 1998). Πλήθος ερευνών υποδεικνύουν τη σημασία του οικονομικού κινήτρου στη λήψη της απόφασης για μετάβαση από τη συμβατική στη βιολογική καλλιέργεια.

Στη Σουηδία έρευνα σε βιοκαλλιεργητές οι οποίοι επιχορηγούνταν για την βιοκαλλιέργεια που ασκούσαν, έδειξε ότι η επιδότηση είχε μια έντονη επιρροή στην απόφασή τους να στραφούν σε αυτόν τον τύπο γεωργίας (Kvist, 1994). Στην Ανατολική Γερμανία επίσης έχει διαπιστωθεί ότι οι αγρότες που μετατρέπουν την καλλιέργειά τους από συμβατική σε βιολογική στηρίζονται κυρίως σε οικονομικά παρά σε ιδεολογικά ή ηθικά κίνητρα (Bruckmeier et al., 1994).

Στο ίδιο συμπέρασμα κατέληξαν και έρευνες στις Η.Π.Α, οι οποίες έδειξαν ότι οι βιοκαλλιεργητές στράφηκαν στη βιολογική γεωργία χωρίς να ενστερνίζονται τις αρχές που την διέπουν και εφάρμοσαν μια γεωργία «χαμηλών εισροών» έχοντας ως θεμελιώδες κίνητρο την οικονομική τους επιβίωση (Cacek & Langner, 1986).

Τέλος, είναι αποδεκτό ότι οι εκμεταλλεύσεις μικρής κλίμακας και χαμηλών εισροών –συχνές στη βιοκαλλιέργεια- είναι πιο ασφαλείς για τους γεωργούς, τόσο οικονομικά όσο και κοινωνικά, αφού συνήθως είναι οικογενειακής μορφής (Σιάρδος και Κούτσουρης, 2002).

Η διαπίστωση, σε πολλές περιπτώσεις, υψηλότερων οικονομικών απολαβών λόγω της άμεσης σχέσης παραγωγού-καταναλωτή, που χαρακτηρίζει τη βιολογική γεωργία, ενισχύει την απόφαση για μετάβαση από τη συμβατική στη βιολογική καλλιέργεια. Πράγματι, έρευνα που πραγματοποιήθηκε στο Colorado έδειξε ότι οι βιοκαλλιεργητές που πωλούν τα βιολογικά τους προϊόντα απευθείας στους καταναλωτές κερδίζουν σε εισόδημα μέχρι και 44% (MacRae, 1990).

Επίσης, στη Μεγάλη Βρετανία έχει διαπιστωθεί ότι οι τιμές των βιολογικών προϊόντων είναι περίπου 50 με 100% υψηλότερες από τις τιμές των φυτικών προϊόντων συμβατικής παραγωγής, όσον αφορά στα ετήσια είδη (κηπευτικά και αροτραίες καλλιέργειες), και θεωρείται πολύ πιθανόν οι υψηλότερες οικονομικές απολαβές

από την πώληση των βιολογικών προϊόντων να αποτελούν σημαντικό κίνητρο ένταξης των αγροκτημάτων των γεωργών στη βιολογική γεωργία (Lampkin & Measures, 1995).

Τέλος, η απάντηση των βιοκαλλιεργητών (πάνω από το 1/3 των ερωτηθέντων) σε σχετική έρευνα, ότι αν μειωθεί η οικονομική ενίσχυση που λαμβάνουν για τη βιοκαλλιέργεια θα στραφούν στη συμβατική γεωργία (Fairweather & Campbell, 1996), υποδεικνύει τη σημασία του οικονομικού παράγοντα ως κινήτρου για την άσκηση της βιολογικής γεωργίας.

β) Περιβαλλοντικά κίνητρα

Σε πολλές περιπτώσεις τα κίνητρα για την άσκηση της βιολογικής γεωργίας στηρίζονται στην περιβαλλοντική συνείδηση των καλλιεργητών. Σε πολλές χώρες οι έρευνες δείχνουν ότι οι βιοκαλλιεργητές θέτουν την προστασία του περιβάλλοντος πάνω από την οικονομική απόδοση της εκμετάλλευσής τους (Mc Cann et al., 1997).

Πράγματι, από έρευνα σε βιολογικά και βιοδυναμικά αγροκτήματα στη Δανία διαπιστώθηκε ότι τα κίνητρα για τη στροφή στην παραγωγή βιολογικών προϊόντων ήταν κυρίως περιβαλλοντικά και όχι οικονομικά (Dubgaard και Sorensen, 1988). Επίσης, έρευνα σε καλλιεργητές βιολογικών προϊόντων του Καναδά κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι βιοκαλλιεργητές θέτουν την προστασία του περιβάλλοντος και την παραγωγή υγιεινών τροφίμων πάνω από την οικονομική απόδοση της εκμετάλλευσής τους (Milder et al. 1991).

Παρόμοια είναι τα συμπεράσματα μιας πιο σύγχρονης έρευνας που πραγματοποιήθηκε στη Νορβηγία όπου διαπιστώθηκε ότι το βασικό κίνητρο υιοθέτησης της βιολογικής γεωργίας από τους καλλιεργητές ήταν η ανησυχία τους σε θέματα που αφορούν στην προστασία του περιβάλλοντος (Storstad και Bjorkhaug, 2003).

Τέλος, η ποιότητα των πόρων αποτελεί επίσης παράμετρο που επηρεάζει την απόφαση των αγροτών για την άσκηση της βιοκαλλιέργειας, αφού η διατήρηση της ποιότητας του εδάφους σε υψηλά επίπεδα απασχολεί έντονα τους γεωργούς (Fairweather, 1999). Σε παρόμοια συμπεράσματα κατέληξε και μεταγενέστερη έρευνα στην οποία το θεμελιώδες κίνητρο υιοθέτησης της βιολογικής γεωργίας από τους αγρότες είναι η διατήρηση της γονιμότητας και ποιότητας του εδάφους (Duram, 2000). Επίσης, οι βιοκαλλιεργητές εμφανίζονται ευαισθητοποιημένοι σε θέματα υποβάθμισης της ποιότητας του νερού, ρύπανσης των υδροφόρων οριζώντων και ατμοσφαιρικής ρύπανσης, από την άσκηση της συμβατικής γεωργίας και αναφέρονται στην ανησυχητική ύπαρξη παρασιτοκτόνων στα τρόφιμα (Mc Cann et al., 1997).

γ) Ιδεολογικά κίνητρα

Η βιολογική γεωργία δεν αποτελεί απλώς μια εναλλακτική διαχείριση του αγροτικού συστήματος, αλλά έχει και άλλες σημαντικές προεκτάσεις. Αποτελεί μια στάση ζωής, δηλαδή μια καινούργια πρόταση στο παραγωγικό σύστημα. Εκφράζει μια διαφορετική σχέση γης-ανθρώπου, μια εναλλακτική σχέση του παραγωγού με το αγροτροφικό σύμπλεγμα και προτείνει έναν νέο τρόπο επαφής παραγωγού-καταναλωτή (Vos, 2000). Έτσι, είναι πιθανό σε μια καθολική στροφή της γεωργίας προς τον βιολογικό τρόπο καλλιέργειας, οι κοινωνίες που θα διαμορφωθούν να είναι ριζικά διαφορετικές από τις σημερινές ως προς την οργάνωση της παραγωγής. Αναπτύσσεται, λοιπόν, ένα ιδεολογικό πλαίσιο της βιολογικής γεωργίας που μπορεί να αποτελέσει κατευθυντήριο άξονα για την εξέλιξη και την δυναμική της γεωργίας γενικότερα (Allen και Kovach, 2000).

Μελετώντας τα ιδεολογικά κίνητρα των βιοκαλλιεργητών, πρέπει να γίνει αναλυτική αναφορά στον στόχο που θέτει η βιολογική γεωργία όσον αφορά στην αυτάρκεια και την αυτονομία των καλλιεργητών από τη βιομηχανία γεωργικών εφοδίων (Verhoog et al., 2002). Στη βιολογική γεωργία οι πρακτικές που χρησιμοποιούνται, δημιουργούν συνθήκες ανακύκλωσης των θρεπτικών στοιχείων και της οργανικής ουσίας (Altieri, 1995). Παράλληλα, ο γεωργός για τη διάθεση της παραγωγής αναπτύσσει διαδικασίες και κανάλια μηδενικού επιπέδου, δηλαδή την πώληση των προϊόντων του απευθείας στον καταναλωτή (Buck et al., 1997).

Πράγματι, σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε στο 81% των παραγωγών βιολογικών προϊόντων στην Ιρλανδία εξάχθηκε το συμπέρασμα ότι οι βιοκαλλιεργητές παρακινούνται πρωτίστως από ιδεολογικά κίνητρα για τη στροφή τους στη βιολογική γεωργία (Willer & Gillmour, 1992). Επίσης, στην Ολλανδία διαπιστώθηκε ότι η πλειοψηφία των γεωργών που αποφάσισαν να εντάξουν το αγρόκτημά τους στη βιολογική γεωργία παρακινήθηκε από μια ιδεολογική και φιλοσοφική προσέγγιση της έννοιας του οικοσυστήματος και της συμβίωσης των έμβιων όντων μέσα σε αυτό (Duram, 2000).

Εν τούτοις, ορισμένες έρευνες υποδεικνύουν ότι, ενώ παλαιότερα (δεκαετία του '60) οι παραγωγοί βιολογικών προϊόντων παρακινούνταν πρωτίστως από ιδεολογικούς λόγους, από τα μέσα της δεκαετίας του '80 το κίνητρο αυτό άρχισε να εκλείπει (Cacek και Langner, 1986). Στη σύγχρονη κοινωνία το ιδεολογικό στοιχείο που χαρακτήριζε την βιολογική γεωργία στο παρελθόν έχει πάψει να υφίσταται, ιδιαίτερα μετά την ενσωμάτωση της τελευταίας στο σύγχρονο οικονομικό σύστημα (Rigby & Caaceres, 2001).

δ) Κοινωνικά κίνητρα

Τα κίνητρα των βιοκαλλιεργητών συνήθως είναι συνδεδεμένα με κοινωνικούς λόγους (Padel, 1994) και θεωρείται ότι κυρίαρχο ρόλο στη λήψη της απόφασης για την υιοθέτηση της βιολογικής γεωργίας από τους καλλιεργητές έχουν οι προσωπικές αξίες και τα κοινωνικά χαρακτηριστικά τους (Darnhofer et al., 2005).

Κίνητρο η διασφάλιση της ανθρώπινης υγείας

Η γνώση που έχει συγκεντρωθεί τα τελευταία χρόνια όσον αφορά στις αρνητικές επιπτώσεις της συμβατικής γεωργίας στην υγεία των παραγωγών και των καταναλωτών, αποτελεί σημαντικό κίνητρο των γεωργών στη λήψη της απόφασης για τη στροφή τους στη βιολογική καλλιέργεια. Η ανησυχία των βιοκαλλιεργητών έγκειται στη διασφάλιση της υγείας, τόσο της δική τους και του συγγενικού τους περιβάλλοντος, όσο και του κοινωνικού συνόλου (Fairweather, 1999). Αναμφισβήτητα, οι πιο υγιεινές συνθήκες εργασίας μέσα σε ένα βιολογικό αγρόκτημα, σε σχέση με ένα συμβατικό, ωθούν ένα σημαντικό ποσοστό των απασχολούμενων με τη καλλιέργεια της γης να στραφεί στην βιοκαλλιέργεια (Mc Cann et al., 1997).

Πράγματι, έρευνες που διεξήχθησαν στο πεδίο των κινήτρων σε Β. Αμερική, Νορβηγία και Κορέα κατέληξαν στα παραπάνω συμπεράσματα. Στην έρευνα που πραγματοποιήθηκε στη Β. Αμερική σε δείγμα 58 βιοκαλλιεργητών τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι παραγωγοί ασκούν τη βιολογική γεωργία επειδή ανησυχούν, κυρίως, για την υγεία τη δική τους και της οικογένειάς τους (Lockeritz και Madden, 1987). Επίσης, η ανησυχία των Νορβηγών γεωργών για τις αρνητικές επιπτώσεις της συμβατικής γεωργίας στην ποιότητα ζωής και στην ευημερία του κοινωνικού συνόλου οδήγησαν τους τελευταίους στην καλλιέργεια βιολογικών προϊόντων (Storstad και Bjorkhaug, 2003). Τέλος, έρευνα στην Κορέα καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι λόγοι που

παρακινούν τους γεωργούς να ασχοληθούν με τη βιολογική γεωργία είναι η επιθυμία τους να εφαρμόζουν καλλιεργητικές πρακτικές που δεν έχουν δυσμενείς επιπτώσεις στην ανθρώπινη υγεία (Hong, 1994).

Κίνητρο η επαγγελματική πρόκληση

Η άσκηση μιας γεωργικής δραστηριότητας υψηλότερης ποιότητας αποτελεί επαγγελματική πρόκληση για ένα σημαντικό αριθμό γεωργών που λαμβάνουν την απόφαση να εντάξουν την εκμετάλλευσή τους στη βιολογική γεωργία (Padel, 1994). Η ποιότητα των καλλιεργειών και κατ' επέκταση των παραγόμενων προϊόντων, καθώς και η θρεπτική τους αξία και η βελτιωμένη γεύση τους, επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό την απόφαση των καλλιεργητών στην επιλογή του βιολογικού τρόπου καλλιέργειας (Fairweather, 1999). Οι βιοκαλλιεργητές, επίσης, υποστηρίζουν ότι οι βιολογικές εισροές που χρησιμοποιούν στα αγροκτήματά τους οδηγούν στην παραγωγή προϊόντων ανώτερης ποιότητας σε αντίθεση με τη χρησιμοποίηση συνθετικών φυτοφαρμάκων από τα συμβατικά γεωργικά συστήματα παραγωγής (Trewavas, 2001a).

Είναι προφανές ότι οι βιοκαλλιεργητές ωθούνται από ποικίλα κίνητρα στη λήψη της απόφασης να εφαρμόσουν την βιολογική καλλιέργεια στην εκμετάλλευσή τους. Σήμερα, ο χώρος στον οποίο κινείται η παραγωγή και η διάθεση των βιολογικών προϊόντων είναι ένα μωσαϊκό, το οποίο διαμορφώνεται από εμπόρους διαφόρων προθέσεων, διάφορους πιστοποιητικούς οργανισμούς και κυρίως νέους αγρότες που εφαρμόζουν ποικίλες καλλιεργητικές πρακτικές και έχουν αμφισβητήσιμες προθέσεις και κίνητρα απέναντι στη βιολογική γεωργία (Fairweather, 1999).

Τα κίνητρα που ωθούν τους καλλιεργητές στην εφαρμογή της βιοκαλλιέργειας, παρά την μέχρι τώρα έρευνα, απαιτούν συστηματικότερη προσέγγιση προκειμένου να διερευνηθεί η βαρύτητα του καθενός στη λήψη απόφασης των καλλιεργητών. Κύριος αντικειμενικός σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση των γνώσεων των βιοκαλλιεργητών σε θέματα που αφορούν στις αρχές της βιολογικής γεωργίας και των κινήτρων ενασχόλησής τους με τη συγκεκριμένη δραστηριότητα.

3. Επιλογή περιοχής έρευνας

Η γεωγραφική περιοχή της μελέτης περιλαμβάνει τρεις κατά κύριο λόγο αγροτικούς νομούς της Ελλάδας, με στόχο τη συμμετοχή στην έρευνα βιοκαλλιεργητών που καλλιεργούν διαφορετικά είδη έτσι ώστε να αποφευχθεί η ομοιομορφία στις απαντήσεις, που λαμβάνεται συνήθως από καλλιεργητές με το ίδιο καλλιεργούμενο είδος.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στους νομούς Λάρισας, Μαγνησίας και Φθιώτιδας:

Ο νομός Λάρισας αποτελεί το νομό της χώρας με το υψηλότερο ποσοστό καλλιεργούμενης έκτασης. Τα κύρια βιολογικά είδη που παράγονται στον νομό Λάρισας είναι τα κηπευτικά και τα αροτραία φυτά. Τα αροτραία φυτά που καλλιεργούνται κατά κύριο λόγο και σε μεγάλες εκτάσεις στο συγκεκριμένο νομό είναι τα σιτηρά, τα οποία αποτελούν την πιο σημαντική οικογένεια φυτών από την άποψη της συμβολής τους στην ανθρώπινη διατροφή. Τα κηπευτικά, που αποτελούν το δεύτερο σημαντικότερο είδος διατροφής για τον άνθρωπο, παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον ως είδη με μικρό βιολογικό κύκλο και αυξημένη ευαισθησία στους παθογόνους μικροοργανισμούς και στην έλλειψη νερού. Ως εκ τούτου, ο παραγωγός βιολογικών

κηπευτικών έχει αυξημένες ανάγκες σε βιολογικά αγροεφόδια, ειδική τεχνογνωσία (αμειψισπορές, πολυκαλλιέργεια κ.ά.) και συχνά αναπτύσσει και εμπορική δραστηριότητα (Βλοντάκης κ.ά., 2001).

Στο χερσαίο τμήμα του νομού Μαγνησίας ο πρωτογενής τομέας αποτελεί τον κυριότερο παράγοντα παραγωγής εισοδήματος. Η βιολογική γεωργική απασχόληση στο συγκεκριμένο νομό επικεντρώνεται στην καλλιέργεια πολυετών φυτών και συγκεκριμένα στην καλλιέργεια ελιάς και οπωροφόρων δέντρων. Η ελιά καταλαμβάνει το μεγαλύτερο ποσοστό εκτάσεων που καλλιεργούνται βιολογικά στην Ελλάδα. Οι λόγοι επέκτασής της σχετίζονται με τη εύκολη, σε σύγκριση με άλλα βιολογικά καλλιεργούμενα είδη, αντιμετώπιση των προβλημάτων φυτοπροστασίας και λίπανσης χάρη στην τεχνογνωσία που έχει συγκεντρωθεί (Βακουφάρης κ.ά., 2002). Αντίθετα, τα οπωροφόρα δέντρα, ανάλογα με το είδος, χρειάζονται ποικίλες καλλιεργητικές επεμβάσεις, όπως λίπανση, κλάδεμα, πότισμα, αραίωμα καρπών κ.τ.λ., που καθιστούν την καλλιέργεια πιο απαιτητική σε αγροεφόδια και ανθρώπινη εργασία (Βλοντάκης κ.ά., 2001).

Η γεωργία αποτελεί για το νομό Φθιώτιδας την σπουδαιότερη παραγωγική δραστηριότητα. Η κυριαρχία της βιολογικής δεντροκαλλιέργειας είναι χαρακτηριστική με εντονότερη αυτή των ελαιώνων (Βακουφάρης κ.ά., 2002). Σημαντικό ποσοστό των βιολογικά καλλιεργούμενων εκτάσεων στο νομό Φθιώτιδας καλύπτει η αμπελοκαλλιέργεια, μια καλλιέργεια τυπική των μεσογειακών αγροοικοσυστημάτων (Βλοντάκης κ.ά., 2001).

Οι κατάλογοι των βιοκαλλιεργητών καταρτίστηκαν μετά από προσωπική επαφή με τους αρμόδιους φορείς της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης κάθε νομού κατά το έτος 2005.

4. Μεθοδολογική προσέγγιση

Η προσέγγιση του θέματος πραγματοποιήθηκε με τη διερεύνηση της γνώσης και της στάσης των βιοκαλλιεργητών σε σχέση με τα κίνητρα που τους ωθούν στη βιοκαλλιέργεια. Έτσι, διερευνήθηκαν τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των αρχηγών, τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά των εκμεταλλεύσεών τους, οι γνώσεις στους σε θέματα που αφορούν στην έννοια και στις αρχές της βιολογικής γεωργίας και οι λόγοι που τους ώθησαν στην υιοθέτηση της βιολογικής γεωργίας.

Για τις ανάγκες της έρευνας χρησιμοποιήθηκε η τεχνική του ερωτηματολογίου συνέντευξης, το οποίο απευθύνθηκε σε ολόκληρο τον πληθυσμό των βιοκαλλιεργητών του νομού Λάρισας, στον πληθυσμό της χερσαίας χώρας του νομού Μαγνησίας και στο σύνολο των βιοκαλλιεργητών του νομού Φθιώτιδας με εξαίρεση αυτούς που ασχολούνται μόνο με την βιολογική ελαιοκαλλιέργεια⁶. Κάθε μία από τις συνεντεύξεις διήρκεσε 20-30 λεπτά και έλαβαν χώρα στους τρεις νομούς μελέτης κατά την περίοδο: Δεκέμβριος 2004-Ιανουάριος 2005.

Ο συνολικός αριθμός των βιοκαλλιεργητών στην περιοχή της έρευνας ήταν 244 και σε αυτούς δεν συμπεριλαμβάνονται οι βιοκαλλιεργητές της νησιωτικής περιοχής του Ν. Μαγνησίας και αυτοί που καλλιεργούσαν αποκλειστικά βιολογική ελιά στο Ν. Φθιώτιδας. Από την επιτόπια έρευνα προσδιορίστηκαν

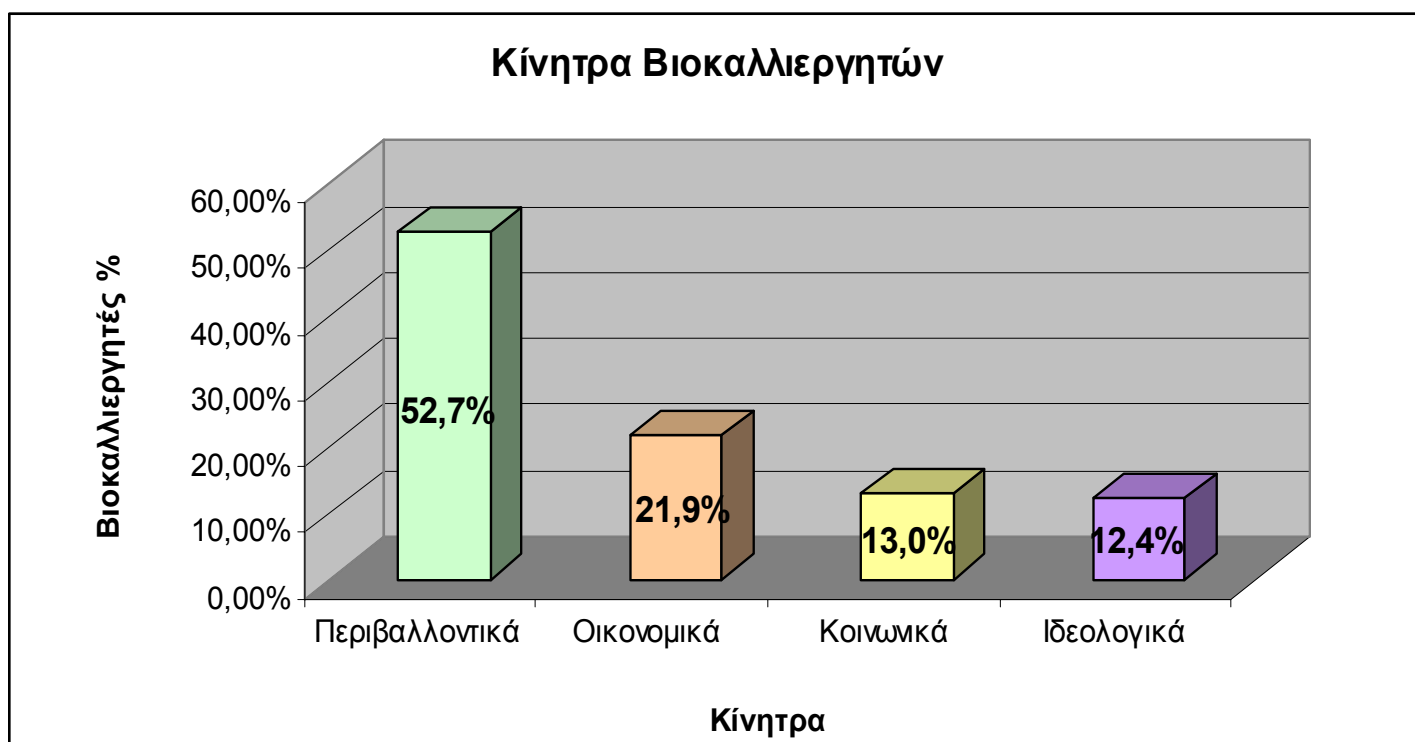
⁶ Τα υψηλά ποσοστά υιοθέτησης της βιολογικής γεωργίας από ελαιοπαραγωγούς στο νομό Φθιώτιδας οδήγησε στην εξαίρεση αυτών που καλλιεργούν μόνο βιολογικές ελιές από τον πληθυσμό. Αυτό πραγματοποιήθηκε με σκοπό να ληφθούν εξίσου υπόψη οι απαντήσεις των γεωργών που καλλιεργούν κάποιο άλλο βιολογικό είδος, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι η βιοκαλλιέργεια της ελιάς έχει περιορισμένες διαφορές από τη συμβατική (λίπανση, καταπολέμηση δάκου).

181 ενεργοί βιοκαλλιεργητές και στην έρευνα συμμετείχαν οι 169 από αυτούς. Η ανάλυση των δεδομένων της έρευνας έγινε με το στατιστικό έλεγχο χ^2 , προκειμένου να διερευνηθεί η σχέση μεταξύ της γνώσης των αρχών της βιολογικής γεωργίας, της στάσης για μελλοντική βιοκαλλιέργεια και των ομάδων των κινήτρων που ώθησαν τους βιοκαλλιεργητές στη βιολογική γεωργία. Τέλος διερευνάται η σχέση των κοινωνικών χαρακτηριστικών του αρχηγού της εκμετάλλευσης με τη γνώση των αρχών της βιολογικής γεωργίας. Η στατιστική επεξεργασία των δεδομένων έγινε με το στατιστικό πακέτο S.P.S.S. (Statistical Package for Social Sciences).

5. Αποτελέσματα της έρευνας

Η αξιολόγηση των κινήτρων που ώθησαν τους καλλιεργητές στη βιολογική γεωργία έγινε με την εκτίμηση της κυρίαρχης ομάδας κινήτρων, δεδομένου ότι θεωρήθηκε πως αυτή αποτελεί το σημαντικότερο παράγοντα που τους ώθησε στην βιοκαλλιέργεια. Σύμφωνα με αυτό, η πλειονότητα (52,7%) των βιοκαλλιεργητών οδηγείται στη βιοκαλλιέργεια παρακινούμενη από περιβαλλοντικά κίνητρα. Ακολουθούν τα οικονομικά κίνητρα (21,9%), έπονται τα κοινωνικά (13%) και τέλος έρχονται τα ιδεολογικά κίνητρα (12,4%) (Γράφημα 1).

Γράφημα 1: Κίνητρα ενασχόλησης με τη βιολογική γεωργία από τους βιοκαλλιεργητές

Από τα αποτελέσματα της έρευνας προκύπτει ότι οι βιοκαλλιεργητές έχουν μέση ηλικία περίπου 47 έτη και το εκπαιδευτικό τους επίπεδο είναι σχετικά υψηλό αφού μόνο το 18,4% έχει λάβει μόνο την Πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Ως προς την κύρια απασχόλησή τους, το 66,9% (113 άτομα) έχουν τη γεωργία, ενώ το 33,1% (56 άτομα) ασχολούνται με τη γεωργία ως δεύτερη απασχόληση.

Ο στατιστικός έλεγχος (X^2) έδειξε ότι δεν υπάρχει σχέση μεταξύ της ηλικίας των βιοκαλλιεργητών, του επίπεδου εκπαίδευσής τους και της κύριας απασχόλησής τους με τις κατηγορίες των κινήτρων που τους ώθησαν στη βιολογική γεωργία. Δηλαδή τα κίνητρα που ωθούν τους βιοκαλλιεργητές στην υιοθέτηση της βιολογικής γεωργίας είναι ανεξάρτητα από την ηλικία, το επίπεδο εκπαίδευσης και την κύρια απασχόλησή τους.

Πίνακας 1: Συσχετίσεις του κυρίαρχου κινήτρου με τις μελλοντικές βλέψεις των καλλιεργητών και τη γνώση τους όσον αφορά στις αρχές της βιολογικής γεωργίας

Πίνακας 1		Περιβ/κά Κίνητρα		Οικονομικά Κίνητρα		Κοινωνικά Κίνητρα		Ιδεολογικά Κίνητρα		Σύνολο		Στατιστικός Έλεγχος
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Γνώση Αρχών Βιολογικής Γεωργίας	Ναι	12	13,5	1	2,7	3	13,6	7	33,3	23	13,6	$X^2=15,819$ $\alpha < 0,05$
	Μερικώς	29	32,6	7	18,9	4	18,2	5	23,8	45	26,6	
	Όχι	48	53,9	29	78,4	15	68,2	9	42,9	101	59,8	
	Σύνολο	89	100	37	100	22	100	21	100	169	100	
Μελλοντική ενασχόληση με τη γεωργία	Μόνο βιολογική γεωργία	71	79,8	20	54,1	15	68,2	20	95,2	126	74,6	$X^2=14,683$ $\alpha < 0,01$
	Βιολογική και Συμβατική γεωργία	18	20,2	17	45,9	7	31,8	1	4,8	43	25,4	
	Σύνολο	89	100	37	100	22	100	21	100	169	100	
Μελλοντική ενασχόληση με τη Β.Γ. χωρίς ενίσχυση	Συνέχιση Β.Γ.	81	91,0	26	70,3	21	95,5	19	90,5	147	87,0	$X^2=12,023$ $\alpha < 0,01$
	Παύση Β.Γ.	8	9,0	11	29,7	1	4,5	2	9,5	22	13,0	
	Σύνολο	89	100	37	100	22	100	21	100	169	100	

Η επεξεργασία των δεδομένων της έρευνας έδειξε ότι πλήρη γνώση των αρχών της βιολογικής γεωργίας έχει το 13,6% των βιοκαλλιεργητών, ορισμένες από τις αρχές γνωρίζει το 26,6%, ενώ η πλειοψηφία τους (59,8%) δεν γνώριζε καμία από τις αρχές (Πίνακας 1). Ο στατιστικός έλεγχος (X^2) έδειξε ότι υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ της γνώσης των αρχών και των κινήτρων που τους ώθησαν στη βιοκαλλιέργεια. Συγκεκριμένα το 33,3% των καλλιεργητών που επηρεάστηκαν από ιδεολογικά κίνητρα για να εντάξουν το αγρόκτημά τους στη βιολογική γεωργία γνωρίζει πλήρως τις αρχές της βιολογικής γεωργίας. Το 32,6% των καλλιεργητών που επηρεάστηκαν από περιβαλλοντικά κίνητρα γνωρίζει ορισμένες από τις αρχές, ενώ η πλειονότητα των καλλιεργητών που παρακινήθηκαν από οικονομικά (78,4%) και κοινωνικά (68,2%) κίνητρα δεν γνωρίζει καμία από τις βασικές αρχές της βιολογικής γεωργίας (Πίνακας 1). Επομένως οι βιοκαλλιεργητές που ωθούνται από ιδεολογικά και περιβαλλοντικά κίνητρα έχουν αυξημένη ή μερική αντίστοιχα γνώση των αρχών της βιολογικής γεωργίας, ενώ όσοι ωθούνται από οικονομικά και κοινωνικά φαίνεται ότι δεν γνωρίζουν τις αρχές της.

Ως προς τη μελλοντική ενασχόληση των καλλιεργητών με τη γεωργία διαπιστώνεται ότι η πλειονότητα (74,6%) σκοπεύει να καλλιεργεί μόνο βιολογικά (Πίνακας 1). Ο στατιστικός έλεγχος (χ^2) έδειξε σημαντικές διαφορές στη σχέση μεταξύ κινήτρων και μελλοντικής ενασχόλησης. Συγκεκριμένα το 95,2% των βιοκαλλιεργητών που παρακινήθηκαν από ιδεολογικά και το 79,8% από περιβαλλοντικά κίνητρα δηλώνουν ότι στο μέλλον θα ασχοληθούν μόνο με τη βιοκαλλιέργεια. Ακόμη, οι καλλιεργητές που ωθούνται από οικονομικά (45,9%) και κοινωνικά (31,8%) κίνητρα σε μεγαλύτερο ποσοστό, έναντι των άλλων δύο κατηγοριών, θα ασχοληθούν παράλληλα με βιολογική και συμβατική γεωργία (Πίνακας 1). Επομένως οι βιοκαλλιεργητές που ωθούνται από ιδεολογικά και περιβαλλοντικά κίνητρα προσανατολίζονται στην άσκηση μελλοντικά αποκλειστικά με τη βιολογική γεωργία, ενώ όσοι ωθούνται από οικονομικά και κοινωνικά κίνητρα προσανατολίζονται σε μεγαλύτερο βαθμό στην ταυτόχρονη άσκηση βιολογικής και συμβατικής γεωργίας.

Όσον αφορά στην ενασχόληση των καλλιεργητών με τη βιοκαλλιέργεια χωρίς οικονομική ενίσχυση στην πλειονότητά τους (87%) σκοπεύουν να συνεχίσουν να καλλιεργούν βιολογικά προϊόντα ανεξάρτητα από την χορήγηση της οικονομικής ενίσχυσης (Πίνακας 1). Ο στατιστικός έλεγχος (χ^2) έδειξε ότι υπάρχουν σημαντικές διαφορές και συγκεκριμένα οι καλλιεργητές που ωθούνται από κοινωνικά (95,5%), περιβαλλοντικά (91,0%) και ιδεολογικά (90,5%) κίνητρα θα συνεχίσουν τη βιοκαλλιέργεια και χωρίς ενίσχυση, ενώ όσοι ωθούνται από οικονομικά κίνητρα σε μικρότερο ποσοστό (70,3%) (Πίνακας 1). Δηλαδή, οι βιοκαλλιεργητές που ωθούνται από τα οικονομικά κίνητρα σε μεγαλύτερο ποσοστό από τους άλλους θα εγκαταλείψουν αν παύσει η χορήγηση της οικονομικής ενίσχυσης.

Πίνακας 2: Συσχετίσεις της γνώσης των αρχών της βιολογική γεωργίας με κοινωνικά χαρακτηριστικά των βιοκαλλιεργητών και τις μελλοντικές του βλέψεις.

Πίνακας 2		Γνώση των αρχών		Μερική γνώση των αρχών		Μη γνώση των αρχών		Σύνολο		Αποτελέσματα Στατιστικού Ελέγχου
		N	%	N	%	N	%	N	%	
Ηλικία καλλιεργητών	21-35	3	15,0	10	50,0	7	35,0	20	100	$\chi^2=12,815$ $\alpha < 0,05$
	36-50	16	18,8	21	24,7	48	56,5	85	100	
	>50	4	6,3	14	21,8	46	71,9	64	100	
	Σύνολο	23	13,6	45	26,6	101	59,8	169	100	
Εκπαίδευση καλλιεργητών	Πρωτοβάθμια	1	3,2	5	16,1	25	80,7	31	100	$\chi^2=22,883$ $\alpha < 0,001$
	Δευτεροβάθμια	4	5,6	19	26,8	48	67,6	71	100	
	Τριτοβάθμια	18	26,9	21	31,3	28	41,8	67	100	
	Σύνολο	23	13,6	45	26,6	101	59,8	169	100	

Η διερεύνηση της σχέσης των κοινωνικών χαρακτηριστικών του αρχηγού της εκμετάλλευσης με τη γνώση των αρχών της βιολογικής γεωργίας πραγματοποιήθηκε ως προς την ηλικία, το εκπαιδευτικό του επίπεδο και την κύρια απασχόλησή του. Όσον αφορά στην κύρια απασχόληση δεν υπάρχουν στατιστικές διαφορές ως προς τη γνώση των αρχών. Ο στατιστικός έλεγχος (χ^2) ως προς την ηλικία είχε στατιστικά

σημαντικές διαφορές και μάλιστα πλήρη γνώση έχουν σε μεγαλύτερο ποσοστό (18,8%) οι καλλιεργητές ηλικίας 36-50 ετών, ενώ οι καλλιεργητές ηλικίας 21-35 ετών γνωρίζουν ορισμένες από τις αρχές σε μεγαλύτερο ποσοστό (50,0%). Πλήρη άγνοια των αρχών σε μεγαλύτερο ποσοστό (71,9%) έχει η ηλικία άνω των 51 ετών (Πίνακας 2). Δηλαδή, οι μεγάλης ηλικίας βιοκαλλιεργητές δεν είναι ενημερωμένοι πάνω στις αρχές της βιολογικής γεωργίας, ενώ περισσότερο ενημερωμένοι είναι οι νεότεροι βιοκαλλιεργητές.

Ως προς το εκπαιδευτικό επίπεδο ο έλεγχος με το χ^2 έδειξε ότι υπάρχουν στατιστικές διαφορές ως προς τη γνώση των αρχών της βιολογικής γεωργίας και μάλιστα ο πληθυσμός διαφοροποιείται ουσιαστικά από εκείνους που έχουν κατάρτιση από την Τριτοβάθμια εκπαίδευση, οι οποίοι σε ποσοστό 26,9% γνωρίζουν όλες τις αρχές και σε 31,3% μερικές από αυτές. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι οι καταρτισμένοι από Πρωτοβάθμια εκπαίδευση σε ποσοστό 80,7% και από Δευτεροβάθμια σε ποσοστό 67,6% έχουν άγνοια των αρχών της βιολογικής γεωργίας (Πίνακας 2).

Στην έρευνα επιδιώχθηκε να διαπιστωθεί κατά πόσο οι ερωτώμενοι είναι σε θέση να δώσουν τον ορισμό της βιολογικής γεωργίας. Από τις απαντήσεις συνάγεται ότι η πλειονότητα (42%) των ερωτηθέντων θεωρεί ότι η βιολογική γεωργία είναι η παραγωγή υγιεινών προϊόντων διατροφής για τον άνθρωπο. Ακολουθεί (39,6%) η άποψη των βιοκαλλιεργητών ότι η βιολογική γεωργία είναι ένας φιλοπεριβαλλοντικός τρόπος παραγωγής. Τη βιολογική γεωργία ως ιδεολογία και στάση ζωής θεωρεί το 11,8% των καλλιεργητών, ενώ το 5,4% αυτών δεν είναι σε θέση να δώσει κανέναν ορισμό για τη βιολογική γεωργία. Τέλος, μόνο το 1,2% ερωτώμενων είναι σε θέση να δώσει συγκροτημένο ορισμό της.

6. Συμπεράσματα-Συζήτηση

Τα αποτελέσματα της έρευνας υποδεικνύουν ότι τα κίνητρα των βιοκαλλιεργητών για την ενασχόλησή τους με τη βιοκαλλιέργεια είναι πρωτίστως περιβαλλοντικά και ακολουθούν τα οικονομικά κίνητρα, δηλαδή τα κοινωνικά και τα ιδεολογικά κίνητρα έρχονται σε δευτερεύουσα μοίρα, κάτι που έρχεται σε συμφωνία και με άλλες ανάλογες ερευνητικές εργασίες. Ενδεχόμενα οι βιοκαλλιεργητές έχουν αυξημένη ευαισθησία στην προστασία του περιβάλλοντος χωρίς όμως να παραγνωρίζουν τον οικονομικό παράγοντα.

Οι βιοκαλλιεργητές θα αναμένονταν να έχουν γνώση των αρχών της βιολογικής γεωργίας, εντούτοις περιορισμένος αριθμός τους τις γνωρίζει στην περιοχή έρευνας. Τα κίνητρα ενασχόλησης με τη βιολογική γεωργία δεν επηρεάζονται από τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των βιοκαλλιεργητών, ηλικία, επίπεδο εκπαίδευσης και κύρια απασχόληση, όμως επηρεάζονται από το βαθμό γνώσης των αρχών της βιολογικής γεωργίας και φαίνεται ότι εκείνοι που τις γνωρίζουν ωθούνται στην άσκησή της κυρίως από ιδεολογικά κίνητρα, ενώ όσοι έχουν μερική γνώση των αρχών προσανατολίζονται σε αυτή από περιβαλλοντικά κίνητρα και όσοι έχουν άγνοια των αρχών ωθούνται από οικονομικά κίνητρα.

Η στάση τους ως προς τη μελλοντική τους ενασχόληση με τη γεωργία και τη βιοκαλλιέργεια διαφοροποιείται ανάλογα με τα κίνητρα που τους ώθησαν στη βιολογική γεωργία. Πρωτίστως τα ιδεολογικά και δευτερευόντως τα περιβαλλοντικά κίνητρα ισχυροποιούν τη διάθεση των βιοκαλλιεργητών για αποκλειστική απασχόληση στη βιολογική γεωργία, ακόμα και αν παύσει να υπάρχει η οικονομική ενίσχυση. Εκείνοι που ωθούνται από οικονομικά κίνητρα είναι λιγότερο διατεθειμένοι να ασκήσουν στο μέλλον

αποκλειστικά τη βιολογική γεωργία και η ύπαρξη της οικονομικής ενίσχυσης λαμβάνεται υπόψη για τη μελλοντική άσκησή της άσκηση από αυτούς. Όσοι επηρεάζονται από τα κοινωνικά κίνητρα στην απόφασή τους φαίνεται ότι είναι λιγότερο διατεθειμένοι να ασχοληθούν αποκλειστικά με τη βιολογική γεωργία, όμως κατά την ενασχόλησή τους με αυτή η οικονομική ενίσχυση ουσιαστικά τους αφήνει αδιάφορους.

Από τα κοινωνικά χαρακτηριστικά φαίνεται ότι η γνώση των αρχών της βιολογικής γεωργίας δεν επηρεάζεται από την κύρια απασχόληση των καλλιεργητών, δηλαδή η γνώση τους είναι ανεξάρτητη από το αν η γεωργία αποτελεί την κύρια ή δευτερεύουσα απασχόληση των βιοκαλλιεργητών. Ως προς την ηλικία υποδεικνύεται ότι γνώστες των αρχών της βιολογικής γεωργίας είναι οι βιοκαλλιεργητές μέσης ηλικίας, δηλαδή οι ώριμοι ενήλικες. Οι νεότεροι σε ηλικία γνωρίζουν ορισμένες αρχές, ενώ οι μεσήλικες και άνω έχουν πολύ περιορισμένη γνώση. Όσον αφορά στο εκπαιδευτικό επίπεδο πληρέστερη γνώση έχουν όσοι έχουν παρακολουθήσει την ανώτερη και ανώτατη εκπαίδευση. Δηλαδή, ο κύριος παράγοντας που τους επηρεάζει τη λήψη της παραπάνω απόφασης είναι το μορφωτικό επίπεδο. Προφανώς, η «γνώση» είναι η λέξη κλειδί η οποία μπορεί να μετατρέψει έναν μη ενημερωμένο, για την βιολογική ιδέα καλλιεργητή, σε έναν ενεργό βιολογικό υποστηρικτή.

Οι ανησυχίες των βιοκαλλιεργητών για το περιβάλλον είναι αρκετά έντονες και επικεντρώνονται στον προβληματισμό τους για την υποβάθμιση της ποιότητας ζωής και την απειλή της ανθρώπινης υγείας. Θεωρούν ότι με τη βιολογική γεωργία παράγουν υγιεινά προϊόντα προς κατανάλωση και συμβάλλουν στην ελαχιστοποίηση των κινδύνων που προκύπτουν από τη χρήση χημικών παρασκευασμάτων στη συμβατική γεωργία, μειώνοντας έτσι τον κίνδυνο που διατρέχει η υγεία του κοινωνικού συνόλου.

Το οικονομικό κίνητρο είναι επίσης πολύ σημαντικό για τις επιλογές των βιοκαλλιεργητών, αφού η οικονομική αποτελεσματικότητα αφορά στην ικανότητα διατήρησης ικανοποιητικού βαθμού δυναμικότητας της εκμετάλλευσής τους. Όπως έχει προαναφερθεί οι εκμεταλλεύσεις μικρής κλίμακας και χαμηλών εισροών – συχνές στη βιοκαλλιέργεια- είναι πιο οικονομικά ασφαλείς για του γεωργούς (Σιάρδος και Κούτσουρης, 2002) και επομένως η οικονομική ενίσχυση που δίνεται στα πλαίσια της συγκεκριμένης γεωργικής δραστηριότητας ενθαρρύνει ένα μεγάλο ποσοστό αυτών να ασχοληθεί με τη βιολογική γεωργία. Οι αγρότες που μετατρέπουν την καλλιέργειά τους από συμβατική σε βιολογική στηρίζονται σε ένα σημαντικό βαθμό σε οικονομικά παρά σε ιδεολογικά ή κοινωνικά κίνητρα.

Η ιδεολογία δεν αποτελεί σημαντικό κίνητρο ενασχόλησης με τη βιολογική γεωργία για τους σύγχρονους γεωργούς, αφού οι καλλιεργητές τη θεωρούν ως μια καλλιεργητική διαχειριστική πρακτική που είναι φιλική προς το περιβάλλον και παράγει υγιεινά προϊόντα, παραγνωρίζοντας μερικώς την κοινωνική και πλήρως την οικονομική της διάσταση. Οι βιοκαλλιεργητές όμως που ωθούνται από ιδεολογικά κίνητρα έχουν ενστερνιστεί την βιοκαλλιέργεια ως παραγωγικό σύστημα. Δηλαδή, αυτοί είναι ακόμα και σήμερα που θεωρούν τη βιολογική γεωργία στάση ζωής, μια καινούργια πρόταση στο παραγωγικό σύστημα που εκφράζει μια διαφορετική σχέση ανθρώπου-γης, μια εναλλακτική σχέση του παραγωγού με το αγροτροφικό σύμπλεγμα και προτείνει ένα νέο τρόπο επαφής παραγωγού-καταναλωτή.

Η άσκηση της βιολογικής γεωργίας με βάση τις αρχές της θα είναι εφικτή εφόσον απεμπλακεί από το ισχύον στενό οικονομικό πρότυπο της συμβατικής γεωργίας. Απαιτείται λοιπόν η εκπαίδευση και η ενημέρωση

των βιοκαλλιεργητών προκειμένου να προωθηθεί το ιδεολογικό τους υπόβαθρο και να αναπτυχθεί η περιβαλλοντική συνείδηση και η κοινωνική ευαισθησία, έτσι ώστε να διαδοθεί το νέο αυτό πρότυπο παραγωγής.

Βιβλιογραφία

- Allen, P. and Kovach, M. (2000), "The capitalist composition of organic: The potential of markets in fulfilling the promise of organic agriculture", *Agriculture and Human Values*, Vol.17, pp. 245–256.
- Altieri, M.A. (1995), *Agroecology: The Science of Sustainable Agriculture*, Boulder, Colorado, Westview Press.
- Bruckmeier, K., Grund, H., Symes, D. and Jansen, A.J. (1994), "Perspectives for environmentally sound agriculture in east Germany", *Agricultural Restructuring and Rural Change in Europe*, Vol. 37, pp. 180–194.
- Buck, D., Getz, C. and Guthman, J. (1997), "From farm to table: The organic vegetable commodity chain of Northern California", *Sociologia Ruralis*, Vol. 37, No 1, pp. 3–20.
- Βακουφάρης, Χ., Α. Κίζος, και Ι. Σπιλάνης (2004). "Η χωρική διαφοροποίηση της ανάπτυξης της βιολογικής γεωργίας στην Ελλάδα." Στο *Η κοινωνία της υπαίθρου σε ένα μεταβαλλόμενο αγροτικό χώρο - 7^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Αγροτικής Οικονομίας*. 21-23 Νοεμβρίου, 2002. Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, Αθήνα, Διατέθηκε από τον συγγραφέα.
- Βλοντάκης, Γ., Δεσύλλας, Μ. και Μπίστη, Μ. (2001), *Στοιχεία Βιολογικής Γεωργίας*. Αθήνα, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.
- Cacek, T. and Langner, L.L (1986), "The economic implications of organic farming", Διαθέσιμο στο: http://www.eap.mcgill.ca/MagRack/AJAA/AJAA_2.htm στις 26 Νοεμβρίου, 2005.
- Darnhofer, I., Schneeberger, W. and Freyer, B. (2005), "Converting or not converting to organic farming in Austria: Farmer types and their rationale", *Agriculture and Human Values*, Vol. 22, pp. 39–52.
- Dubgaard, A. and Sorensen, S.N. (1988), *Organic and biodynamic farming in Denmark: A statistical survey*. Επιστημονική Έκθεση, Statens-Jordbrugsokonomiske Institut, Denmark.
- Duram, L.A. (2000), "Agents' perceptions of structure: How Illinois organic farmers view political, economic, social, and ecological factors", *Agriculture and Human Values*, Vol. 17, pp. 35–48.
- Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (2005), *Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο: Ευρωπαϊκό σχέδιο δράσης για τα βιολογικά τρόφιμα και τη βιολογική γεωργία*. Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης(2004: C 157/167-172).
- Fairweather, J.R. (1999), "Understanding how farmers choose between organic and conventional production: Results from New Zealand and policy implications", *Agriculture and Human Values*, Vol. 16, pp. 51–63.
- Fairweather, J.R. and Campell, H. (1996), "The decision making of organic and conventional agricultural producers", *Agribusiness and Economics*, Vol. 233, pp. 263–278.

- Φωτόπουλος, Χ. και. Κρυστάλης, Α (2003), *Ο Έλληνας καταναλωτής Βιολογικών Προϊόντων: Μια πανελλήνια έρευνα marketing*, Αθήνα, Εκδόσεις Σταμούλη.
- Hong, C.W. (1994), “Organic farming and the sustainability of agriculture in Korea”, *Food and Fertilizer Technology*, Vol. 2, pp. 388-403.
- Kvist, M. (1994), “Evaluation of the grant to organic production”, *Jordbruksekonomiska Meddelanden*, Vol. 56, No 12, pp. 1302–1322.
- Καμπουράκης, Α.Β. (2003), “Προϋποθέσεις ανάπτυξης της βιολογικής γεωργίας και κτηνοτροφίας στην Ελλάδα: Ο ρόλος της έρευνας”, Στο Εθνικό Ίδρυμα Αγροτικής Έρευνας (ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε), *Εισήγηση στο 14^ο συνέδριο του Πανελληνίου Δικτύου Οικολογικών Οργανώσεων – Βιολογική Γεωργία και Βιολογική Κτηνοτροφία*. 8-10 Νοεμβρίου, 2002. Λάρισα: Εθνικό Ίδρυμα Αγροτικής Έρευνας.
- Lampkin, N.H. and Measures, M. (eds) (1995), *Organic farm management handbook*. Newbury, University of Wales Press.
- Lockeritz, W. and Madden, P. (1987), “Midwestern organic farming: A ten year follow up”, *American Journal of Alternative Agriculture*, Vol. 2, No 2, pp. 57–63.
- MacRae, R.J. (1990), “Strategies to overcome institutional barriers to the transition from conventional to sustainable agriculture in Canada: The role of government, research institutions and agribusiness”, Διαθέσιμο στο http://www.eap.mcgill.carod_thesisrod_1.htm στις 18 Νοεμβρίου, 2005.
- Mc Cann, E., Sullivan, S., Erickson, D. and De Young, R. (1997), “Environmental Awareness, Economic Orientation, and Farming Practices: A Comparison of Organic and Conventional Farmers”, *Environmental Management*, Vol. 21, No 5, pp. 747–758.
- Michelsen, J. (2001), “Recent Development and Political Acceptance of Organic Farming in Europe”, *Sociologia Ruralis*, Vol. 41, No 1, pp. 1-20.
- Milder, P.J., Negrave, P.D and Schoney, R.A (1991), “Descriptive analysis of Saskatchewan organic producers”, *Canadian Journal of Agricultural Economics*, Vol. 394, No 2, pp. 891–899.
- N. A. (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση) Λάρισας (2005), “Γενικά χαρακτηριστικά του νομού Λάρισας”, Διαθέσιμο στο <http://www.larissa.gr/nominfo.doc> στις 15 Οκτωβρίου, 2005.
- N. A. (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση) Μαγνησίας (2005), *Στρατηγικό σχέδιο Ανάπτυξης Μαγνησίας*. Χωροταξική Μελέτη, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πολυτεχνική Σχολή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- N. A. (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση) Φθιώτιδας (2005), “Γενικά χαρακτηριστικά του νομού Φθιώτιδας”, Διαθέσιμο στη Νομαρχία Φθιώτιδας.
- Padel, S. (1994), “Adoption of organic farming as an example of the diffusion of an innovation – A literature review on the conversion to organic farming”, *Sociologia Ruralis*, Vol. 5, pp.175-193.
- Pretty, J.N. (1998), *The Living Land: Agriculture, Food Systems and Community Regeneration in Rural Europe*, London. Earthscan Publications Ltd.
- Rigby, D. and Caaceres, D. (2001), “Organic farming and the sustainability of agricultural systems”, *Agricultural Systems*, Vol. 68, pp. 21-40.

- Storstad, O. and Bjorkhaug, H. (2003), “Foundations of production and consumption of organic food in Norway: Common attitudes among farmers and consumers”, *Agriculture and Human Values*, Vol. 20, No 2, pp. 151-163.
- Σιάρδος, Γ.Κ. και. Κούτσουρης, Α.Ε (2002), *Αειφορική Γεωργία & Ανάπτυξη*, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Ζυγός.
- Trewavas, A.J. (2001a), “Urban myth about organic agriculture”, *Nature*, Vol. 410.
- Trewavas, A.J. (2001b), “The population biodiversity paradox: agricultural efficiency to save wilderness”, *Plant Physiol*, Vol. 125, pp. 174-179.
- Verhoog, H., Matze, M. and Lammerts, E. (2002), “The role of the concept of the natural in organic farming”, *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, Vol. 16, pp. 29-49.
- Vos, T. (2000), “Visions of the middle landscape: Organic farming and the politics of nature”, *Agriculture and Human Values*, Vol. 17, pp. 245–256.
- Willer, H. and Gillmor, D.A. (1992), “Organic agriculture in the Republic of Ireland”, *Irish Geography*, Vol. 25, No 2, pp. 149–159.